

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного господарського суду
у складі Верховного Суду
(актуальна судова практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2021 року

ЗМІСТ

Перелік уживаних скорочень	3
1. Щодо безоплатного надання у власність житлово-будівельному кооперативу земельної ділянки	4
2. Щодо суб'єктів сплати земельного податку за земельну ділянку, на якій розташований багатоквартирний будинок та його прибудинкова територія	7
3. Щодо цивільно-правової відповідальності за порушення вимог ведення лісового господарства	11
4. Щодо способів судового захисту порушених речових прав	14
5. Щодо належних способів захисту прав споживача природного газу у випадку ненадання номінацій (непідтвердження обсягів природного газу) та виключення підприємства (споживача природного газу) з реєстру споживачів постачальника природного газу	17
6. Щодо позовної вимоги про визнання протиправним та скасування рішення банку у формі наказу та повідомлення про нікчемність договорів як неправильно обраного способу захисту прав	20
7. Щодо визнання Антимонопольним комітетом України вчиненим порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів	23
8. Щодо підстав для визнання недійсним договору, який вчинено під впливом обману	26
9. Щодо обставин визнання недійсним (фіктивним) договору поруки	30
10. Щодо стягнення винагороди за користування кредитом, яку боржник зобов'язався сплатити кредитору за умовами кредитного договору	31
11. Щодо заміни боржника у виконавчому провадженні за наявності обставин зміни власника предмета іпотеки	37
12. Щодо подання заяви про заміну стягувача після спливу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання	40

Перелік уживаних скорочень

ГК України	Господарський кодекс України
ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ЖК УРСР	Житловий кодекс України
ЗК України	Земельний кодекс України
КГС ВС	Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КК України	Кримінальний кодекс України
ОП КГС ВС	об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду
ЦК України	Цивільний кодекс України
ПК України	Податковий кодекс України
ЛК України	Лісовий кодекс України

1. Щодо безоплатного надання у власність житлово-будівельному кооперативу земельної ділянки

Статтею 41 ЗК України передбачено можливість безоплатної передачі земельних ділянок у власність юридичної особи для здійснення житлового будівництва за наявності таких умов: така особа створена як житлово-будівельний кооператив; його члени – громадяни потребують поліпшення житлових умов та перебувають на квартирному обліку в даному населеному пункті.

За змістом частини 1 статті 41 ЗК України місцевій раді надано право передати земельну ділянку безоплатно у власність саме житлово-будівельним кооперативам, які створені відповідно до статей 133, 134, 137 ЖК УРСР, Примірного статуту ЖБК, а не будь-яким, в тому числі обслуговуючим, кооперативам

КГС ВС розглянув справу за позовом прокурора Київської області в інтересах держави в особі територіальної громади міста Обухова (далі – прокурор) до Обухівської міської ради Київської області (далі – Обухівська міськрада), виконавчого комітету Обухівської міськради та Обслуговуючого кооперативу "Житлово-будівельний кооператив "Кальміус" (далі – ОК "ЖБК "Кальміус") про визнання недійсним рішення Обухівської міськради від 27.04.2018 щодо затвердження проекту землеустрою та відведення земельної ділянки у власність ОК "ЖБК "Кальміус" для будівництва та обслуговування багатоквартирного житлового будинку; скасування реєстрації права власності на земельну ділянку.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Прокуратурою Київської області за результатами здійснення процесуального керівництва у кримінальному провадженні від 17.04.2019 за ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною 5 статті 191 КК України, встановлено факти порушення вимог чинного законодавства під час надання у власність земельної ділянки на території міста Обухова.

Зокрема, рішенням Обухівської міськради від 27.04.2018 затверджено проект землеустрою та передано у власність ОК "ЖБК "Кальміус" земельну ділянку для будівництва та обслуговування багатоквартирного житлового будинку, розташовану в місті Обухові, Київської області.

На підставі зазначеного рішення державним реєстратором виконкому Обухівської міськради 04.05.2018 у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно зареєстровано право власності на земельну ділянку за ОК "ЖБК "Кальміус".

Позовні вимоги прокурор обґрунтував тим, що земельну ділянку передано у власність ОК "ЖБК "Кальміус" із порушенням вимог статей 116 та 134 ЗК України поза процедурою земельних торгів, так як згідно з його статутом ОК "ЖБК "Кальміус" за своєю правовою формою є обслуговуючим, а засновниками кооперативу є три особи.

Рішенням Господарського суду Київської області від 09.07.2020 позовні вимоги задоволено.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 06.10.2020 рішення Господарського суду Київської області від 09.07.2020 скасоване, прийнято нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено повністю.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до положень статті 41 ЗК України житлово-будівельним (житловим) кооперативам за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування земельні ділянки для житлового будівництва передаються безоплатно у власність або надаються в оренду у розмірі, який встановлюється відповідно до затвердженої містобудівної документації.

Згідно зі статтями 133, 134, 137 ЖК УРСР громадяни, які потребують поліпшення житлових умов, вправі вступити до житлово-будівельного кооперативу і одержати в ньому квартиру. На облік бажаючих вступити до житлово-будівельного кооперативу беруться громадяни, які постійно проживають у даному населеному пункті і потребують поліпшення житлових умов. Житлово-будівельні кооперативи організуються при виконавчих комітетах місцевих рад народних депутатів, при підприємствах, установах і організаціях. Порядок організації та діяльності житлово-будівельних кооперативів встановлюється, зокрема, ЖК УРСР та Примірним статутом Житлово-будівельного кооперативу, затвердженого постановою Ради Міністрів УРСР від 30.04.1985 № 186 (далі – Примірний статут ЖБК). Житлово-будівельний кооператив діє на основі статуту, прийнятого відповідно до Примірного статуту ЖБК загальними зборами громадян, які вступають до організованого кооперативу, і зареєстрованого в установленому порядку.

Відповідно до пункту 3 Примірного статуту ЖБК число громадян, які вступають до організованого кооперативу, повинно відповідати кількості квартир у жилому будинку (будинках) кооперативу, запланованому до будівництва. При будівництві одно- і двоквартирних жилих будинків садибного типу число громадян, необхідне для організації кооперативу, визначається виконавчим комітетом районної, міської, районної в місті Ради народних депутатів, але не може бути менше 5 чоловік.

Із системного аналізу наведених норм вбачається, що статтею 41 ЗК України передбачено можливість безоплатної передачі земельних ділянок у власність юридичної особи для здійснення житлового будівництва за наявності таких умов: така особа створена як житлово-будівельний кооператив; його члени – громадяни потребують поліпшення житлових умов та перебувають на квартирному обліку в даному населеному пункті.

За змістом частини 1 статті 41 ЗК України місцевій раді надано право передати земельну ділянку безоплатно у власність саме житлово-будівельним кооперативам, які створені відповідно до статей 133, 134, 137 ЖК УРСР, Примірного статуту ЖБК, а не будь-яким, в тому числі обслуговуючим, кооперативам.

При вирішенні відповідною радою питання про надання житлово-будівельним (житловим) кооперативам безоплатно земельної ділянки має враховуватися мета створення такого кооперативу, зокрема, потреба засновників та членів кооперативу у поліпшенні житлових умов та їх перебування на квартирному обліку, порядок організації кооперативу відповідно до ЖК УРСР та Примірного статуту ЖБК. Тобто саме житлово-

будівельний кооператив є спеціальним суб'єктом права відповідно до положень статті 41 ЗК України.

На теперішній час ЖК УРСР та постанова Ради Міністрів УРСР від 30.04.1985 № 186, якою затверджено Примірний статут ЖБК, є чинними, їх положення не суперечать чинному законодавству України, а тому обов'язкові до виконання всіма юридичними та фізичними особами, органами влади та посадовими особами.

Водночас, як свідчать матеріали справи, згідно з витягом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань ОК "ЖБК "Кальміус" зареєстровано 24.05.2016 з визначенням організаційно-правової форми кооперативу – обслуговуючий кооператив.

Згідно зі статутом ОК "ЖБК "Кальміус" (як у редакції 2016 року, так і у новій редакції 2017 року) кооператив за своєю формою є обслуговуючим, а метою діяльності (основна діяльність) кооперативу є задоволення соціальних та інших потреб членів кооперативу на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними витрат, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю, забезпечення житлом членів кооперативу і членів їх сімей шляхом будівництва багатоквартирного жилого будинку (будинків). А у випадках, передбачених законодавством, – одно - і двоквартирних жилих будинків садибного типу або багатоквартирного блокованого жилого будинку (будинків) з надвірними будівлями за власні кошти кооперативу.

Засновниками ОК "ЖБК "Кальміус" згідно з пунктом 1.7 статуту (у редакції 2017 року) є громадяни України ОСОБА_5 , ОСОБА_6 , ОСОБА_4 , ОСОБА_7, зареєстровані у місті Українка Київської області.

Ураховуючи викладене, положення чинного на час виникнення спірних правовідносин законодавства, КГС ВС дійшов висновку про помилкове незастосування судом апеляційної інстанції статей 137 та 138 ЖК УРСР та Примірного статуту ЖБК та скасував постанову Північного апеляційного господарського суду від 06.10.2020, а рішення Господарського суду Київської області від 09.07.2020 залишив в силі.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.03.2021 у справі № 911/261/20 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95573478>.

2. Щодо суб'єктів сплати земельного податку за земельну ділянку, на якій розташований багатоквартирний будинок та його прибудинкова територія

За відсутності зареєстрованих речових прав на право власності або постійного землекористування земельною ділянкою, на якій розташовані багатоквартирний будинок та його прибудинкова територія, у співвласників багатоквартирного будинку не виникає обов'язку зі сплати земельного податку.

До моменту набуття співвласниками багатоквартирних будинків права власності чи права користування спірними земельними ділянками у встановленому законом порядку платником земельного податку є особа, на яку документально оформлено право власності чи право користування земельною ділянкою

КГС ВС розглянув справу за позовом Комунального підприємства з утримання та експлуатації житлового фонду спеціального призначення "Спецжитлофонд" (далі – КП "Спецжитлофонд") до Комунального підприємства з експлуатації і ремонту житлового фонду "Житло-сервіс" (далі – КП "Житло-сервіс") про стягнення компенсації земельного податку за договорами на компенсацію земельного податку.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

КП "Спецжитлофонд" у встановленому законом порядку було відведено земельні ділянки для будівництва, обслуговування та експлуатації багатоквартирних житлових будинків у місті Києві.

На підставі наказу Департаменту будівництва та житлового забезпечення виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 31.05.2017 №14 КП "Спецжитлофонд" передало, а КП "Житло-сервіс" прийняло на технічне обслуговування та експлуатацію багатоквартирні житлові будинки.

Між КП "Спецжитлофонд" та КП "Житло-сервіс" для відшкодування витрат зі сплати земельного податку за вказані земельні ділянки під багатоквартирними будинками, укладено договори на компенсацію земельного податку (далі – договори).

Відповідно до пункту 1.1 договорів КП "Житло-сервіс" зобов'язується відшкодувати КП "Спецжитлофонд" у повному обсязі витрати, понесені у зв'язку зі сплатою земельного податку, а КП "Спецжитлофонд" має право вимагати від КП "Житло-сервіс" виконання взятих на себе зобов'язань. Зобов'язання за договорами у сторін припиняється з моменту звільнення КП "Спецжитлофонд" від сплати земельного податку відповідно до законодавства України, припинення права користування КП "Спецжитлофонд" земельною ділянкою, наявності інших підстав, які свідчать про неможливість та/або недоцільність виконання умов зазначених договорів. Відсутність грошових коштів на рахунках КП "Житло-сервіс" в будь-якому випадку не є підставою для припинення зобов'язань сторін за договорами (п. 2.12 договорів).

17.12.2019 на адресу КП "Спецжитлофонд" надійшов лист від Департаменту земельних ресурсів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 12.12.2019, в якому повідомлялося, що в міському земельному кадастрі користувача земельних ділянок замінено з КП "Спецжитлофонд" на КП "Житло-сервіс".

Звертаючись із позовом, КП "Спецжитлофонд" посилався на наявність у відповідача заборгованості у зв'язку з неналежним виконанням договорів.

КП "Спецжитлофонд" стверджує, що КП "Житло-сервіс" не відмовлявся від виконання умов договорів та добровільно сплачував кошти на розрахунковий рахунок позивача у терміни з моменту укладення договорів, однак після зміни тарифів зі сплати земельного податку КП "Житло-сервіс" в односторонньому порядку відмовляється виконувати умови договорів та відшкодувати КП "Спецжитлофонд" витрати, понесені у зв'язку зі сплатою земельного податку.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 17.06.2020, залишеним без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 17.11.2020, позовні вимоги задоволено.

Суди відхилили твердження КП "Житло-сервіс" про те, що оскільки спірні житлові будинки передані йому не на баланс, а для надання житлово-комунальних послуг, то платниками земельного податку повинні бути співвласники багатоквартирних будинків, та зазначили, що відповідач є землекористувачем відповідних земельних ділянок, фактично їх використовує при обслуговуванні будинків і у зв'язку з цим має обов'язок щодо сплати земельного податку.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Між позивачем і відповідачем укладено договори на компенсацію земельного податку, відповідно до яких КП "Житло-сервіс" зобов'язався відшкодувати КП "Спецжитлофонд" в повному обсязі витрати, понесені у зв'язку зі сплатою земельного податку, в порядку та на умовах передбачених цими договорами.

Заперечуючи проти задоволення позовних вимог, КП "Житло-сервіс" посилається на те, що обов'язок зі сплати земельного податку покладений на співвласників багатоквартирних будинків.

Статтю 1 Закону України "Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку" (далі – Закон №417-VIII) визначено, що до спільного майна багатоквартирного будинку входять права на земельну ділянку, на якій розташовані багатоквартирний будинок і належні до нього будівлі та споруди, і його прибудинкова територія. Закон не визначає які саме права – користування (в тому числі постійного) чи власності на земельну ділянку йде мова у визначенні поняття спільного майна.

Прикінцевими положеннями Закону № 417-VIII внесені зміни до статті 42 ЗК України, згідно з якою земельні ділянки, на яких розташовані багатоквартирні будинки, а також належні до них будівлі, споруди та прибудинкова територія, що перебувають у спільній сумісній власності власників квартир та нежитлових приміщень у будинку, передаються безоплатно у власність або в постійне користування співвласникам багатоквартирного будинку в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до підпункту "д" частини другої статті 92 ЗК України права постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності набувають співвласники багатоквартирного будинку для обслуговування такого будинку та забезпечення задоволення житлових, соціальних і побутових потреб власників (співвласників) та наймачів (орендарів) квартир та нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку.

Отже, ЗК України містить альтернативу: співвласники багатоквартирного будинку можуть оформити речове право на земельну ділянку під житловим будинком у вигляді постійного землекористування на підставі статті 92 цього Кодексу або на праві власності на підставі статті 42 ЗК України.

Одночасно з цим Прикінцевими положеннями Закону № 417-VIII внесені зміни і до ЦК України, зокрема до статті 382 ЦК України, згідно з якою усі власники квартир та нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку є співвласниками на праві спільної сумісної власності спільного майна багатоквартирного будинку. Спільним майном є також права на земельну ділянку, на якій розташований багатоквартирний будинок та його прибудинкова територія, у разі державної реєстрації таких прав.

Згідно зі статтею 287 ПК України власники землі та землекористувачі сплачують плату за землю з дня виникнення права власності або права користування земельною ділянкою. У розумінні положень підпунктів 14.1.72, 14.1.73 пункту 14.1 статті 14, підпунктів 269.1.1, 269.1.2 пункту 269.1, пункту 269.2 статті 269, підпунктів 270.1.1, 270.1.2 пункту 270.1 статті 270 ПК України платником земельного податку є власник земельної ділянки або землекористувач, якими може бути фізична чи юридична особа. Обов'язок зі сплати цього податку для його платника виникає з моменту набуття (переходу) в установленому законом порядку права власності на земельну ділянку чи права користування нею і триває до моменту припинення (переходу) цього права.

КГС ВС звернув увагу на те, що за відсутності зареєстрованих речових прав на право власності або постійного землекористування земельною ділянкою, на якій розташовані багатоквартирний будинок та його прибудинкова територія, у співвласників багатоквартирного будинку не виникає обов'язку зі сплати земельного податку. В той же час, оскільки навіть із прийняттям Закону №417-VIII питання щодо процедури переходу прав на земельну ділянку до співвласників багатоквартирних будинків не врегульовано, укладення сторонами договору, за умовами якого об'єднання співвласників до переоформлення права користування земельною ділянкою, на якій розташований належний йому житловий комплекс, бере на себе зобов'язання зі відшкодування земельного податку, фактично сплаченого позивачем як особою, на яку документально оформлено правовстановлюючі документи на право постійного користування відповідною земельною ділянкою під житловим будинком, враховуючи приписи статей 6, 627 ЦК України, не порушує норм чинного законодавства.

Враховуючи викладене, платником земельного податку є власник земельної ділянки або землекористувач, якими може бути фізична чи юридична особа; обов'язок сплати цього податку для його платника виникає з моменту набуття (переходу) в установленому законом порядку права власності на земельну ділянку чи права користування нею і триває до моменту припинення (переходу) цього права. За відсутності зареєстрованих речових прав на право власності або постійного землекористування земельною ділянкою, на якій розташований багатоквартирний будинок та його прибудинкова територія, у співвласників багатоквартирного будинку не виникає обов'язку зі сплати земельного податку.

Відповідачем у справі, що переглядалася, не доведено набуття співвласниками багатоквартирних будинків права власності чи права користування спірними

земельними ділянками у встановленому законом порядку, в зв'язку з чим у суду відсутні підстави вважати обґрунтованими доводи скаржника, викладені у касаційній скарзі, про те, що у КП "Спецжитлофонд" автоматично припинилося право користування спірними земельними ділянками і, відповідно, припинились зобов'язання сторін за договорами.

КГС ВС зауважив, що договори на компенсацію земельного податку є підставою для виникнення у сторін взаємних прав і обов'язків у правовідносинах щодо сплати земельного податку за спірні земельні ділянки.

Платником земельного податку є особа, на яку документально оформлено відповідно до норм чинного законодавства право власності чи право користування земельною ділянкою (безвідносно до правильності чи помилковості висновків судів щодо того, що відповідач є землекористувачем спірних ділянок, перебування їх у комунальній власності та/або на праві господарського відання) та оформлення такою особою договору на компенсацію земельного податку не порушує норм чинного законодавства, а, враховуючи положення цивільного законодавства щодо свободи договору та правомірності правочину, такий правочин повинен виконуватися сторонами.

Ураховуючи викладене, постановою КГС ВС залишено без змін постанову Північного апеляційного господарського суду від 17.11.2020 та рішення Господарського суду міста Києва від 17.06.2020.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.03.2021 у справі № 910/554/20 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95305225>.

3. Щодо цивільно-правової відповідальності за порушення вимог ведення лісового господарства

Організація і забезпечення охорони та захисту лісів, які передбачають здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження та охорону лісів, зокрема, від незаконних рубок та інших пошкоджень, покладається на постійних лісокористувачів.

Порушення вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених у сфері охорони, захисту та використання лісів, є підставою для покладення на постійного лісокористувача цивільно-правової відповідальності. При цьому не важливо, хто конкретно здійснював незаконне вирубування дерев на ділянках лісу, наданих у постійне користування, оскільки визначальним є факт порушення постійним лісокористувачем встановлених правил лісокористування, що спричинило завдання державі збитків внаслідок незаконної рубки дерев третіми особами на підконтрольній постійному лісокористувачу ділянці лісу

КГС ВС розглянув справу за позовом заступника керівника Бердичівської місцевої прокуратури Житомирської області в інтересах держави в особі Зарубинецької сільської ради та Любимівської сільської ради до Дочірнього підприємства "Коростишівський лісгосп АПК" Житомирського обласного комунального агролісгосподарського підприємства "Житомироблагроліс" (далі – ДП "Коростишівський лісгосп АПК") про стягнення збитків, завданих порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Розпорядженням голови Житомирської обласної державної адміністрації №154 у користування ДП "Коростишівський лісгосп АПК" передано в постійне користування земельні ділянки на території Зарубинецької та Любимівської сільських рад.

12.01.2018 працівниками ДП "Коростишівський лісгосп АПК" виявлено незаконну порубку дерев, за фактом якого зареєстроване кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого частиною першою статті 246 КК України. Досудовим розслідуванням кримінального провадження особи, які вчинили незаконну порубку дерев, не встановлені.

Працівниками ДП "Коростишівський лісгосп АПК" здійснено розрахунок розміру заподіяної шкоди самовільною рубкою, який було підтверджено висновком експертного судового інженерно-екологічного дослідження.

Позов заступника керівника Бердичівської місцевої прокуратури Житомирської області обґрунтований зокрема тим, що ДП "Коростишівський лісгосп АПК" як постійний лісокористувач не забезпечив охорону і збереження лісового фонду на підвідомчій йому території, допустив самовільну рубку лісу, чим спричинено матеріальну шкоду лісовому фонду України, що перебуває під охороною держави, а тому має нести матеріальну відповідальність у повному обсязі.

Рішенням Господарського суду Житомирської області від 24.09.2020, залишеним без змін постановою Північно-західного апеляційного господарського суду від 30.11.2020, позов задоволено.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до статей 16, 17 ЛК України право користування лісами здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування лісами. У постійне користування ліси на землях державної власності для ведення лісового господарства без встановлення строку надаються спеціалізованим державним лісгосподарським підприємствам, іншим державним підприємствам, установам та організаціям, в яких створено спеціалізовані лісгосподарські підрозділи.

Статтею 86 ЛК України передбачено, що організація і забезпечення охорони і захисту лісів, яка передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження та охорону лісів, зокрема, від незаконних рубок та інших пошкоджень, покладається на постійних лісокористувачів відповідно до цього Кодексу.

Враховуючи викладене, організація і забезпечення охорони та захисту лісів, які передбачають здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження та охорону лісів, зокрема, від незаконних рубок та інших пошкоджень, покладається на постійних лісокористувачів. Порушення вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених у сфері охорони, захисту та використання лісів, є підставою для покладення на постійного лісокористувача цивільно-правової відповідальності. При цьому не важливо, хто конкретно здійснював незаконне вирубування дерев на ділянках лісу, наданих у постійне користування, оскільки визначальним є факт порушення постійним лісокористувачем встановлених правил лісокористування, що спричинило завдання державі збитків внаслідок незаконної рубки дерев третіми особами на підконтрольній постійному лісокористувачу ділянці лісу.

ДП "Коростишівський лісгосп АПК" створене з метою діяльності на промисловій основі у сфері розвитку та організації лісового господарства, охорони і захисту лісів, одержання прибутку від господарської діяльності підприємства (пункт 2.1 Статуту).

З огляду на вищевикладене ДП "Коростишівський лісгосп АПК" відповідно до вимог статті 17 ЛК України є постійним лісокористувачем, на якого чинним законодавством покладено обов'язок забезпечити охорону лісів на підвідомчій лісовому господарству території.

За статтею 105 ЛК України особи, винні у порушенні лісового законодавства, зокрема у незаконному вирубуванні та пошкодженні дерев і чагарників, несуть встановлену законом дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність.

Статтею 68 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" визначено, що підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну ними внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в порядку та розмірах, встановлених законодавством України. Застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації заподіяної навколишньому природному середовищу шкоди.

Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, за своєю правовою природою є відшкодування позадоговірної шкоди, тобто є деліктною відповідальністю.

Факт виявлення незаконної рубки лісу та відсутність безпосередньо у ДП "Коростишівський лісгосп АПК" як особи, зобов'язаної здійснювати контроль за збереженням лісів, будь-якої інформації з приводу даного факту та своєчасного його виявлення свідчить про наявність вини відповідача щодо неналежної охорони лісу (бездіяльність), внаслідок чого скоєно незаконне вирубування лісу.

Таким чином, відповідач як постійний лісокористувач, допустивши протиправну бездіяльність у вигляді невчинення дій, спрямованих на забезпечення охорони і збереження лісу від незаконного вирубування на підвідомчій йому території земель лісового фонду, діяв неправомірно, що призвело до незаконного вирубування невстановленими особами дерев (заподіяння збитків).

Неналежне виконання відповідачем встановлених законодавством і Статутом обов'язків, що, як встановлено судами попередніх інстанцій, підтверджується повідомленням помічника лісничого ОСОБОЮ_3 про виявлений факт порубки дерев, інформацією ДП "Коростишівський лісгосп АПК" про самовільну порубку дерев та поданим розрахунком заподіяної шкоди, безумовно свідчить про причинно - наслідковий зв'язок між протиправною поведінкою та шкодою, що завдана навколишньому природному середовищу у вигляді порубки дерев.

Оскільки ДП "Коростишівський лісгосп АПК" не надано жодних доказів про відсутність його вини та вчинення ним дій, спрямованих на збереження та охорону лісів й недопущення самовільної рубки лісу, наявний склад цивільного правопорушення та правові підстави для задоволення позовних вимог прокурора.

Постановою КГС ВС залишено без змін постанову Північно-західного апеляційного господарського суду від 30.11.2020 та рішення Господарського суду Житомирської області від 24.09.2020.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 24.02.2021 у справі № 906/366/20 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95573460>.

4. Щодо способів судового захисту порушених речових прав

У редакції статті 26 Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", чинній із 16.01.2020, законодавцем виключений такий спосіб захисту порушених речових прав, як скасування запису про проведену державну реєстрацію права.

Способами судового захисту порушених прав та інтересів особи є судові рішення про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав; судові рішення про визнання недійсними чи скасування документів, на підставі яких проведено державну реєстрацію прав; судові рішення про скасування державної реєстрації прав. При цьому з метою ефективного захисту порушених прав ухвалення зазначених судових рішень обов'язково має супроводжуватися одночасним визнанням, зміною чи припиненням цим рішенням речових прав, обтяжень речових прав, зареєстрованих відповідно до законодавства (за наявності таких прав)

КГС ВС розглянув справу за позовом Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку "Новікова 23 А" (далі – ОСББ "Новікова 23 А") до Северодонецької міської ради Луганської області, Комунального підприємства "Северодонецькліфт" (далі – КП "Северодонецькліфт"), державного реєстратора про: визнання неправомірним набуття права власності за Северодонецькою міською радою на нежитлове приміщення; скасування рішення державного реєстратора, відповідно до якого зареєстровано право власності на нежитлове приміщення за територіальною громадою міста Северодонецька в особі Северодонецької міської ради; припинення права власності Северодонецької міської ради на зазначене приміщення; визнання неправомірним набуття права господарського відання за КП "Северодонецькліфт" на нерухоме майно.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

01.01.2019 між ОСББ "Новікова 23 А" (замовник) і КП "Северодонецькліфт" (підрядник) було укладено договір на повне технічне обслуговування ліфтів.

ОСББ «Новікова 23 А» направило на адресу КП «Северодонецькліфт» лист, у якому повідомило підприємство про закінчення строку дії договору від 01.01.2019 та необхідність у найкоротший термін звільнити і передати ключі від технічного приміщення, яке знаходиться у власності будинку.

КП «Северодонецькліфт» повідомило ОСББ «Новікова 23 А» про те, що вбудоване нежитлове (технічне) приміщення за адресою будинку є комунальною власністю міста; у приміщенні розташовано опорний пункт та обладнання (АДС) ліфтового господарства, балансоутримувачем цього приміщення є КП «Северодонецькліфт».

Відповідно до інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо об'єкта нерухомості, власником нежитлового приміщення за адресою будинку є територіальна громада м. Северодонецька в особі Северодонецької міськради на підставі рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень індексний № 34381057 від 22.03.2017; право господарського відання зареєстроване за правокористувачем – КП

«Северодонецькліфт» на підставі рішення про державну реєстрацію прав та їх обтяжень індексний № 44953437 від 03.01.2019.

ОСББ "Новікова 23 А" обґрунтувало позовні вимоги, зокрема тим, що рішення державного реєстратора прийняте з порушенням порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно, оскільки спірне нерухоме майно належить до спільної сумісної власності власників квартир житлового будинку, тому були відсутні правові підстави для реєстрації цього приміщення за територіальною громадою міста в особі Северодонецької міської ради.

Апеляційний господарський суд скасував рішення суду першої інстанції і ухвалив рішення, яким, зокрема відмовив у задоволенні позовних вимог ОСББ "Новікова 23 А" у частині визнання неправомірним набуття права власності за Северодонецькою міською радою на нерухоме майно та в частині скасування рішення державного реєстратора, на підставі якого було внесено запис про право власності та зареєстровано право власності на спірне нежитлове приміщення. Провадження у справі в частині позовних вимог до КП "Северодонецькліфт" закрито.

Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що обраний позивачем спосіб захисту про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію права власності та припинення права власності не є ефективним способом захисту прав та інтересів позивача, адже задоволення такої вимоги не призведе до відновлення прав та інтересів ОСББ "Новікова 23 А".

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству», який набрав чинності з 16.01.2020, статтю 26 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» викладено у новій редакції.

Так, відповідно до пунктів 1-3 частини 3 статті 26 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (у редакції, чинній із 16.01.2020) відомості про речові права, обтяження речових прав, внесені до Державного реєстру прав, не підлягають скасуванню та/або вилученню. У разі скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав на підставі судового рішення чи у випадку, передбаченому підпунктом «а» пункту 2 частини шостої статті 37 цього Закону, а також у разі визнання на підставі судового рішення недійсними чи скасування документів, на підставі яких проведено державну реєстрацію прав, скасування на підставі судового рішення державної реєстрації прав, державний реєстратор чи посадова особа Міністерства юстиції України (у випадку, передбаченому підпунктом «а» пункту 2 частини 6 статті 37 цього Закону) проводить державну реєстрацію набуття, зміни чи припинення речових прав відповідно до цього Закону. Ухвалення судом рішення про скасування рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав, визнання недійсними чи скасування документів, на підставі яких проведено державну реєстрацію прав, а також скасування державної реєстрації прав допускається виключно з одночасним визнанням, зміною чи припиненням цим

рішенням речових прав, обтяжень речових прав, зареєстрованих відповідно до законодавства (за наявності таких прав).

Викладене свідчить, що з 16.01.2020, тобто на час ухвалення оскаржених судових рішень, законодавець вже виключив такий спосіб захисту порушених речових прав, як скасування запису про проведену державну реєстрацію права, а тому апеляційний суд помилково зазначив про необхідність застосування позивачем способу судового захисту, який у практичному аспекті не зможе забезпечити і гарантувати позивачу відновлення порушеного права, а значить не спроможний надати особі ефективний захист її прав.

Зважаючи на те, що з 16.01.2020 і на час ухвалення оскаржуваної постанови суду апеляційної інстанції про відмову у позові матеріально-правове регулювання спірних реєстраційних відносин істотно змінилося, на що не звернув уваги суд апеляційної інстанції, КГС ВС зазначив про наявність достатніх підстав вважати, що за таких обставин ОСББ "Новікова 23 А" буде позбавлене можливості ефективного захисту своїх порушених прав у спосіб, запропонований в оскаржуваній постанові, а саме шляхом ухвалення судового рішення про скасування запису про проведену державну реєстрацію речових прав на спірне нерухоме майно.

Ураховуючи викладене, КГС ВС скасував постанову Східного апеляційного господарського суду від 09.12.2020 в частині вирішення позовних вимог про визнання неправомірним набуття права власності за Северодонецькою міською радою на нерухоме майно, яке належить на праві спільної сумісної власності власникам квартир житлового будинку; у частині скасування рішення державного реєстратора та припинення права власності Северодонецької міської ради на спірне приміщення передав на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. У решті зазначену постанову залишив без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 03.03.2021 у справі № 913/175/20 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95502238>.

5. Щодо належних способів захисту прав споживача природного газу у випадку ненадання номінацій (непідтвердження обсягів природного газу) та виключення підприємства (споживача природного газу) з реєстру споживачів постачальника природного газу

Вимога споживача природного газу про визнання права на споживання природного газу у певному періоді, з урахуванням звернення особи з такою вимогою на початку або до початку спірного періоду, а також вимога про зобов'язання постачальника природного газу повернути споживача до реєстру споживачів постачальника природного газу є належними способами захисту порушених прав споживача у розумінні пункту 1 частини другої статті 16 ЦК України та частини другої статті 20 ГК України

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Комунального підприємства "Теплові мережі Роганської селищної ради" (далі – КП "Теплові мережі Роганської селищної ради") до Акціонерного товариства "Оператор газорозподільної системи "Харківгаз" (далі – АТ "Оператор газорозподільної системи "Харківгаз"), Акціонерного товариства "Національна акціонерна компанія "Нафтогаз України" (далі – АТ НАК "Нафтогаз України") про визнання права на споживання природного газу у березні 2020 року за договорами постачання природного газу; зобов'язання АТ НАК "Нафтогаз України" включити КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" до реєстру споживачів зазначеної компанії; зобов'язання АТ "Оператор газорозподільної системи "Харківгаз" поновити КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" санкціонований відбір природного газу з газорозподільної системи.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що обсяги природного газу на спірні періоди за договорами постачання природного газу є узгодженими та підтвердженими, а тому ненадання номінацій (непідтвердження обсягів природного газу) та виключення КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" з реєстру споживачів на березень 2020 року є з боку АТ НАК "Нафтогаз України" неправомірним та безпідставним і не звільняє останнє від обов'язку постачати КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" природний газ.

Рішенням Господарського суду Харківської області від 07.07.2020, залишеним без змін постановою Східного апеляційного господарського суду від 12.11.2020, позовні вимоги задоволено частково. Визнано за КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" право на споживання природного газу у березні 2020 року за договорами постачання природного газу; зобов'язано АТ НАК "Нафтогаз України" повернути КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" до реєстру споживачів цієї компанії. У задоволенні позовних вимог до АТ "Оператор газорозподільної системи "Харківгаз" відмовлено.

Ухвалою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду справу передано на розгляд Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного господарського суду з підстав необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, зокрема належності способу

захисту при зверненні з вимогою про визнання права на споживання природного газу у певному періоді, з урахуванням звернення особи з такою вимогою на початку або до початку спірного періоду, у сукупності з вимогою про зобов'язання Компанії повернути Підприємство до реєстру споживачів Компанії, викладеного в раніше ухваленій постанові Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 21.02.2020 у справі № 922/599/19. ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

ОП КГС ВС погодилася з висновками судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на таке.

Рішення судів попередніх інстанцій мотивовані, зокрема, тим, що КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" станом на початок опалювального сезону 2019 – 2020 років дотримано вимоги пункту 11 Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.10.2018 № 867 (у редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин), щодо укладання з АТ НАК "Нафтогаз України" договорів постачання природного газу, а також надання останній графіка погашення заборгованості.

Судами першої та апеляційної інстанцій встановлено, що КП "Теплові мережі Роганської селищної ради", отримавши від відповідачів повідомлення від 27.02.2020 про припинення (обмеження) газопостачання з 01.03.2020, звернулося з позовною заявою до суду 06.03.2020, тобто на початку спірного періоду, яким є у даній справі березень 2020 року.

ОП КГС ВС зазначила, що у даному випадку вимога про визнання права на споживання природного газу у певному періоді, з урахуванням звернення особи з такою вимогою на початку або до початку спірного періоду, є належним способом захисту у розумінні пункту 1 частини другої статті 16 ЦК України та частини другої статті 20 ГК України.

Що ж до вимоги про зобов'язання АТ НАК "Нафтогаз України" повернути КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" до реєстру споживачів останньої, то така вимога у даному випадку є обґрунтованою та правомірною, тому що АТ НАК "Нафтогаз України" на підставі законодавчо встановленого обов'язку постачати природний газ КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" як споживачу за укладеними між ними договорами постачання природного газу зобов'язана була постачати природний газ КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" як виробнику теплової енергії для виробництва теплової енергії, у тому числі шляхом своєчасної видачі номінацій, оскільки це є обов'язком АТ НАК "Нафтогаз України", а не її правом. Непідтвердження номінацій або виключення КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" з реєстру споживачів АТ НАК "Нафтогаз України" унеможливорює безперешкодне отримання КП "Теплові мережі Роганської селищної ради" необхідних обсягів природного газу, оскільки може мати наслідком обмеження або взагалі припинення надання АТ "Оператор газорозподільної системи "Харківгаз" послуг з розподілу природного газу.

Ураховуючи викладене, постановою ОП КГС ВС залишено без змін постанову Східного апеляційного Господарського суду від 12.11.2020 та рішення Господарського суду Харківської області від 07.07.2020.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС 19.03.2021 у справі № 922/698/20 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/96342421>.

6. Щодо позовної вимоги про визнання протиправним та скасування рішення уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у формі наказу та повідомлення про нікчемність договорів як неправильно обраного способу захисту прав

Позовна вимога про визнання протиправним та скасування рішення уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у формі наказу про нікчемність договорів та повідомлення про це є неправильно обраним способом захисту позивачем своїх прав.

Правочин є нікчемним відповідно до закону, а не наказу банку, підписаного уповноваженою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд). При цьому повідомлення Фонду є інформативним документом, а наказ – внутрішнім розпорядчим документом банку як суб'єкта господарювання, виданим керівником банку в межах своїх повноважень, у зв'язку з чим права позивача не можуть бути порушені внаслідок прийняття уповноваженою особою Фонду рішення про віднесення правочину до нікчемних та надсилання повідомлення про це, а заявлені позовні вимоги жодним чином не відновлюють прав позивача у випадку неможливості задоволення своїх вимог до боржника за рахунок предмета іпотеки

КГС ВС розглянув справу за позовом Публічного акціонерного товариства "Державний ощадний банк України" (далі – ПАТ "Державний ощадний банк України") до Публічного акціонерного товариства "Златобанк" (далі – ПАТ "Златобанк") про визнання протиправним рішення уповноваженої особи Фонду на здійснення тимчасової адміністрації в АТ "Златобанк" про віднесення до нікчемних договорів про розірвання договору іпотеки та повідомленням про нікчемність.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

31.05.2012 для забезпечення виконання кредитних договорів між ТОВ "Златобанк" та Товариством з обмеженою відповідальністю "ТЛК "АРКТИКА" (далі – ТОВ "ТЛК "АРКТИКА") було укладено договір іпотеки.

29.10.2014 між ТОВ "Златобанк" та ТОВ "ТЛК "АРКТИКА" був укладений договір про розірвання зазначеного договору іпотеки.

Рішенням Виконавчої дирекції Фонду запроваджено тимчасову адміністрацію АТ "Златобанк" та призначено уповноважену особу Фонду уповноваженою особою Фонду на здійснення тимчасової адміністрації в АТ "Златобанк", а 12.05.2015 Правлінням Національного банку України прийнято постанову щодо відкликання банківської ліцензії та ліквідацію ПАТ "Златобанк".

13.05.2015 уповноваженою особою Фонду на здійснення тимчасової адміністрації у ПАТ "Златобанк" прийнято рішення, оформлене наказом, відповідно до якого договір про розірвання договору іпотеки від 31.05.2012 віднесено до нікчемних правочинів на підставі пункту 1 частини третьої статті 38 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

Рішенням Господарського суду міста Києва від 21.06.2018 позов задоволено повністю. Постановою Північного апеляційного господарського суду від 01.10.2020

зазначене рішення суду скасоване та прийнято нове рішення, яким в задоволенні позовних вимог відмовлено повністю.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається (частина друга статті 215 ЦК України).

Частиною третьою цієї ж статті передбачено, що якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнано судом недійсним (оспорюваний правочин).

Тобто нікчемний правочин є недійсним у силу прямої вказівки закону за фактом наявності певної умови (обставини).

Згідно із частиною другою статті 38 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) протягом дії тимчасової адміністрації уповноважена особа Фонду зобов'язана забезпечити перевірку правочинів (у тому числі договорів), вчинених (укладених) банком протягом одного року до дня запровадження тимчасової адміністрації банку, на предмет виявлення правочинів (у тому числі договорів), що є нікчемними з підстав, визначених частиною третьою цієї статті.

За частиною другою статті 37 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" уповноважена особа Фонду зобов'язана виявляти правочини, які є нікчемними в силу вимог (на підставі) закону.

Отже, відповідний правочин є нікчемним не за рішенням уповноваженої особи Фонду, а відповідно до закону. За змістом частини другої статті 215 ЦК України та частини третьої статті 38 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" такий правочин є нікчемним з моменту укладення.

За результатами проведеної на підставі статті 38 Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" перевірки виявляються правочини, які є нікчемними в силу приписів (на підставі) закону. При виявленні таких правочинів Фонд, його уповноважена особа чи банк не наділені повноваженнями визнавати або встановлювати правочини нікчемними.

КГС ВС зазначив, що суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що правочин є нікчемним відповідно до закону, а не наказу банку, підписаного уповноваженою особою Фонду. Наслідки нікчемності правочину також настають для сторін у силу вимог закону і дії уповноваженої особи Фонду щодо виявлення нікчемності правочину та повідомлення про це сторін не є підставою для застосування таких наслідків чи для виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема в іншій сторони правочину, віднесеного Фондом до нікчемних.

При цьому повідомлення Фонду є інформативним документом, а наказ – внутрішнім розпорядчим документом банку як суб'єкта господарювання, виданим керівником банку в межах своїх повноважень, у зв'язку з чим права позивача не можуть бути порушені внаслідок прийняття уповноваженою особою Фонду рішення про віднесення правочину до нікчемних та надсилання повідомлення про це, а заявлені

позовні вимоги жодним чином не відновлюють прав позивача у випадку неможливості задоволення своїх вимог до боржника за рахунок предмета іпотеки.

З огляду на викладене КГС ВС зазначив, що позовна вимога про визнання протиправним та скасування рішення уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у формі наказу та повідомлення про нікчемність договорів – це неправильно обраний спосіб захисту позивачем своїх прав, що є окремою підставою для відмови у задоволенні позову.

Постановою КГС ВС залишено без змін постанову Північного апеляційного господарського суду від 01.10.2020.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.03.2021 у справі №910/6085/17 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95402441>.

7. Щодо визнання Антимонопольним комітетом України вчиненим порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів

Для кваліфікації дій суб'єкта господарювання як антиконкурентних узгоджених дій не є обов'язковою умовою наявність негативних наслідків таких дій у вигляді завдання збитків, порушень прав та охоронюваних законом інтересів інших господарюючих суб'єктів чи споживачів, оскільки достатнім є встановлення самого факту погодження конкурентної поведінки, яка може мати негативний вплив на конкуренцію.

Для визнання територіальним відділенням Антимонопольного комітету України порушення законодавства про захист економічної конкуренції вчиненим достатнім є встановлення й доведення наявності наміру суб'єктів господарювання погодити (скоординувати) власну конкурентну поведінку, зокрема шляхом обміну інформацією під час підготовки тендерної документації, що разом з тим призводить або може призвести до переваги одного з учасників під час конкурентного відбору з метою визначення переможця процедури закупівлі

КГС ВС розглянув справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю "Воленс Трейд" (далі – ТОВ "Воленс Трейд") до Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ), третя особа – Товариство з обмеженою відповідальністю "Укрпостач-Нафтотрейд" (далі – ТОВ "Укрпостач-Нафтотрейд") про визнання частково недійсним рішення АМКУ.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Відповідно до рішення АМКУ від 25.10.2018 визнано, що ТОВ "Укрпостач-Нафтотрейд" і Товариство з обмеженою відповідальністю "ВОГ АЕРО ДЖЕТ" (у подальшому ТОВ "Воленс Трейд") (далі – ТОВ "ВОГ АЕРО ДЖЕТ") вчинили порушення, передбачене пунктом 4 частини другої статті 6, пунктом 1 статті 50 Закону України "Про захист економічної конкуренції" (далі Закон № 2210-III), у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються спотворення результатів торгів, за порушення, зазначене в пункті 1 рішення АМКУ, на ТОВ "Воленс Трейд" та ТОВ "Укрпостач-Нафтотрейд" накладено штраф.

Зазначене рішення мотивовано, зокрема, такими встановленими фактичними обставинами: 1) одночасна пов'язаність трудовими відносинами декількох працівників з ТОВ "Укрпостач-Нафтотрейд" і ТОВ "ВОГ РІТЕЙЛ", яке разом з ТОВ "ВОГ АЕРО ДЖЕТ" входить до групи ВЕСТ ОІЛ ГРУП ХОЛДІНГ Б.В.; 2) використання відповідачами спільного доменного імені; 3) спільне використання ТОВ "Укрпостач-Нафтотрейд" та суб'єктами господарювання, пов'язаними з ТОВ "ВОГ АЕРО ДЖЕТ", однієї електронної поштової скриньки; 4) спільні господарські відносини; пропонування однакового товару; 5) завищення цінових пропозицій; 6) подання однакових документів у складі своїх пропозицій; 7) отримання банківських гарантій в одному й тому ж самому банку; 8) обмін інформацією.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 01.08.2019, яке залишено без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 24.11.2020, у задоволенні позову відмовлено повністю.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до частини першої статті 59 Закону № 2210-III підставами для зміни, скасування чи визнання недійсними рішень органів АМКУ є: неповне з'ясування обставин, які мають значення для справи; недоведення обставин, які мають значення для справи і які визнано встановленими; невідповідність висновків, викладених у рішенні, обставинам справи; порушення або неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права.

Згідно із спірним рішенням АМКУ зроблено висновки, що ТОВ "ВОГ АЕРО ДЖЕТ" (ТОВ "Воленс Трейд") і ТОВ "Укрпостач-Нафтотрейд" (учасники торгів) під час підготовки документації для участі у торгах діяли не самостійно, а узгоджували свої дії та не змагалися між собою, що є обов'язковою умовою участі у конкурентних процедурах закупівель за Законом України "Про публічні закупівлі", а, отже, вчинили антиконкурентні узгоджені дії, заборонені Законом № 2210-III.

Відповідно до статті 5 Закону № 2210-III узгодженими діями є укладення суб'єктами господарювання угод у будь-якій формі, прийняття об'єднаннями рішень у будь-якій формі, а також будь-яка інша погоджена конкурентна поведінка (діяльність, бездіяльність) суб'єктів господарювання.

За приписами пункту першого статті 50 Закону № 2210-III антиконкурентні узгоджені дії є порушенням законодавства про захист економічної конкуренції.

Відповідно до частини першої статті 6 Закону № 2210-III, антиконкурентними узгодженими діями є узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції.

Пунктом 4 частини другої статті 6 зазначеного Закону встановлено, що антиконкурентними узгодженими діями визнаються узгоджені дії, які стосуються спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів.

Враховуючи положення статті 5, частини першої та пункту 4 частини другої статті 6 Закону № 2210-III, антиконкурентна узгоджена поведінка може виражатися у будь-якій формі.

Для кваліфікації дій суб'єкта господарювання як антиконкурентних узгоджених не є обов'язковою умовою наявність негативних наслідків таких дій у вигляді завдання збитків, порушень прав та охоронюваних законом інтересів інших господарюючих суб'єктів чи споживачів, оскільки достатнім є встановлення самого факту погодження конкурентної поведінки, яка може мати негативний вплив на конкуренцію.

Недосягнення суб'єктами господарювання мети, з якою вони узгоджують власну конкурентну поведінку, з причин та обставин, що не залежать від їх волі, не є підставою для встановлення відсутності правопорушення, передбаченого статтею 6 вказаного Закону.

Отже, для визнання територіальним відділенням АМКУ порушення законодавства про захист економічної конкуренції вчиненим достатнім є встановлення й доведення наявності наміру суб'єктів господарювання погодити (скоординувати) власну

конкурентну поведінку, зокрема шляхом обміну інформацією під час підготовки тендерної документації, що разом з тим призводить або може призвести до переваги одного з учасників під час конкурентного відбору з метою визначення переможця процедури закупівлі.

Негативним наслідком при цьому є сам факт спотворення результатів торгів (через узгодження поведінки конкурсантами).

Змагання при проведенні торгів забезпечується таємністю інформації; змагальність учасників процедури закупівлі з огляду на приписи статей 1, 5, 6 Закону № 2210-III передбачає самостійні та незалежні дії (поведінку) кожного з учасників та їх обов'язок готувати свої пропозиції конкурсних торгів окремо, без обміну інформацією.

У разі коли учасники торгів домовляються між собою щодо умов своїх тендерних пропозицій – усувається непевність, а тому усувається й конкуренція між ними. Відповідно, узгодження учасниками торгів своїх тендерних пропозицій, зокрема через обмін інформацією, усуває конкуренцію та змагальність між ними та спотворює результат торгів, метою яких є вибір об'єктивно кращої пропозиції. Така поведінка порушує право замовника на отримання найбільш ефективного для нього результату, який досягається лише завдяки справжній конкуренції.

Так, у даному випадку, таку змагальність виключають встановлені у спірному рішенні АМКУ фактичні обставини.

Зазначені факти у своїй сукупності не можуть бути результатом випадкового збігу обставин чи наслідком об'єктивних чинників, і, на переконання КГС ВС, свідчать про узгодження (координацію) між ТОВ "ВОГ АЕРО ДЖЕТ" (ТОВ "Воленс Трейд") і ТОВ "Укрпостач-Нафтотрейд" своєї поведінки при підготовці та участі у закупівлі, зокрема про обмін між ними інформацією.

Ураховуючи викладене, КГС ВС зазначив, що суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правильного висновку про те, що відсутні визначені статтею 59 Закону № 2210-III підстави для визнання недійсним рішення АМКУ від 25.10.2018.

Постановою КГС ВС залишено без змін постанову Північного апеляційного господарського суду від 24.11.2020 та рішення Господарського суду міста Києва від 01.08.2019.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 25.02.2021 у справі № 910/1668/19 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95170189>.

8. Щодо підстав для визнання недійсним договору, який вчинено під впливом обману

Саме собою невиконання кредитором обов'язку з передачі поручителю, який виконав основне зобов'язання за боржника, документів, що підтверджують обов'язки останнього за кредитними договорами чи його інших поручителів (у т. ч. майнових) за договорами поруки, застави (іпотеки), не може свідчити про наявність факту обману

КГС ВС розглянув справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю "Дрім-компані" (далі – ТОВ "Дрім-компані") до Акціонерного товариства Комерційний банк "ПриватБанк" (далі – АТ КБ "ПриватБанк") про визнання недійсним договору поруки.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Між ТОВ "Дрім-компані" (позичальник) та АТ КБ "ПриватБанк" (банк) укладено кредитний договір № 4Д16092Г, відповідно до умов якого банк за наявності вільних коштів зобов'язується надати позичальнику кредит у формі відновлювальної кредитної лінії з лімітом 3 450 000 000,00 грн для фінансування поточної діяльності в обмін на зобов'язання позичальника щодо повернення кредиту, сплати відсотків, винагороди у визначені цим договором терміни.

Між ТОВ "Дрім-компані" та АТ КБ "ПриватБанк" 26.10.2016 укладено договір поруки, предметом якого є надання поруки поручителем перед кредитором за виконання Товариством з обмеженою відповідальністю "Альфатрейдер" своїх зобов'язань за кредитними договорами 1, 2, 3, 4, а саме: з повернення кредиту та сплати відсотків за користуванням кредитом на умовах та в терміни відповідно до кредитного договору.

ТОВ "Дрім-компані" зазначив, що АТ КБ "ПриватБанк", володіючи повною фінансовою інформацією про товариство, усвідомлюючи високі економічні показники діяльності товариства, висунув позивачу пропозицію щодо можливості участі позивача у процедурі "трансформації" кредитного портфеля АТ КБ "ПриватБанк", яка, зі слів співробітників банку, була ініційована Національним Банком України, та відповідно до рішення Правління Національного банку України від 05.10.16 № 3, ПАТ КБ "ПриватБанк" зобов'язано розробити план реструктуризації (трансформації) кредитного портфеля.

ТОВ "Дрім-компані" зазначало, що, оцінивши пропозицію АТ КБ "ПриватБанк", уклало з ним договір поруки, спрямований на отримання прибутку від реалізації таких активів або набуття права власності на них, оскільки, зі слів банку, сукупна вартість активів, що передані третіми особами як забезпечення своїх зобов'язань банку, у декілька разів перевищують заборгованість таких осіб перед банком. При цьому обов'язковою умовою, на якій наполягав позивач, було набуття позивачем права власності на активи, що забезпечували зобов'язання боржників перед банком, що узгоджено сторонами у пункті 10 договору поруки.

Після завершення процесу реоформлення боргів боржників перед банком рішенням Національного банку України від 18.12.2016 ПАТ КБ "ПриватБанк" визнано неплатоспроможним, у результаті чого банк перейшов у власність держави; при цьому зобов'язання банку щодо передання позивачу документів, що посвідчували права

заставодержателя на активи, якими були забезпечені зобов'язання боржників, банком не виконані, документи позивачу не передані

На думку ТОВ "Дрім-компані", банк не мав на меті передати йому документи, що підтверджували наявність забезпечення зобов'язань боржників у вигляді цінних для позивача активів, а лише використовував інформацію про такі активи для спонукання позивача укласти договір поруки з метою реалізації плану "трансформації", чим ввів позивача в оману щодо істотних умов договору.

Рішенням Господарського суду міста Києва від 10.07.2020, яке залишено без змін постановою Північного апеляційного господарського суду від 03.12.2020, у задоволенні позовних вимог відмовлено повністю.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

За положеннями частини першої статті 230 ЦК України якщо одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення (частина перша статті 229 цього Кодексу), такий правочин визнається судом недійсним. Обман має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування.

КГС ВС констатував, що саме собою невиконання кредитором обов'язку з передачі поручителю, який виконав основне зобов'язання за боржника, документів, що підтверджують обов'язки останнього за кредитними договорами чи його інших поручителів (у т. ч. майнових) за договорами поруки, застави (іпотеки), не може свідчити про наявність факту обману.

Окрім того, відповідно до протоколу від 13.10.2016 загальних зборів учасників ТОВ "Дрім-компані" вирішено укласти кредитний договір з АТ КБ "ПриватБанк". Жодних посилань/згадувань/рішень у частині необхідності укладення кредитного договору/договорів поруки з метою отримання прибутку у вигляді продажу/отримання у власність позивачем майна, переданого як забезпечення за "старими" кредитами, у зазначеному протоколі не міститься, так само як і не міститься будь-яких згадок і даних взагалі щодо такого майна (його оцінки, наявності і т. ін.) та взагалі щодо так званої трансформації кредитного портфеля банку.

Тобто кредитний договір було укладено виключно для фінансування поточної діяльності товариства.

Водночас суди не встановили пов'язаності між обставинами кредитування позивача з погашенням позивачем (поручителем за договором поруки) за рахунок отриманих як кредит коштів, кредитної заборгованості попередніх боржників, оскільки жодних посилань на те, що кредитний договір та договори поруки укладаються з метою отримання прибутку позивачем у вигляді продажу/отримання ним у власність майна, переданого як забезпечення за "старими" кредитами, у наданих до матеріалів справи документах (доказах) не міститься. Так само як і не міститься будь-яких згадок і даних взагалі щодо такого майна (його оцінки, наявності і т. ін.) та взагалі щодо так званої трансформації кредитного портфеля банку, про яку йдеться в позовній заяві.

Враховуючи встановлені обставини, суди дійшли висновку, що позивач помилково стверджує про мету укладення ним кредитного договору, вважаючи його наслідком необхідності укладення договору поруки, в той час як всі докази, наявні в матеріалах

справи, підтверджують протилежне – отримання кредиту позивачем відбулося для фінансування його поточної діяльності, а укладення договору поруки позивачем відбулося не внаслідок отримання ним кредиту, а внаслідок вільного волевиявлення позивача, здійсненого ним в порядку статті 627 ЦК України.

Тобто позивачем не доведено обставин, які б свідчили про введення його відповідачем в оману, а також не доведено самого обману, наявність умислу в діях відповідача та істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману.

КГС ВС наголосив, що у застосуванні частини першої статті 230 ЦК України судам належить виходити з того, що наявність умислу в діях відповідача, істотність значення обставин, щодо яких особу введено в оману, і саму наявність обману повинна довести особа, яка діяла під впливом обману (позивач). Обман щодо мотивів правочину не має істотного значення.

Якщо обидві сторони правочину є суб'єктами господарської діяльності (професійними комерсантами, підприємцями), стандарти розкриття інформації і можливість введення в оману є зовсім іншими, аніж у випадку, якщо б стороною правочину були дві фізичні особи, або банк та пересічний громадянин, споживач банківської послуги. Стандарт розумної та обачливої поведінки комерсанта набагато вищий порівняно зі стандартом пересічної розумної людини.

Сторони мають інформувати одна одну про важливі обставини, які можуть вплинути на рішення укласти правочин, тому замовчування важливої для сторони інформації, яка могла вплинути на її намір укласти договір, може бути кваліфіковане як обман. Обов'язок щодо розкриття інформації випливає із принципу добросовісності, закріпленого у статті 3 ЦК України. Водночас нереалістичні уявлення і очікування однієї сторони відносно суті чи наслідків правочину не можуть бути кваліфіковані як введення її в оману іншою стороною. Інша сторона не могла розкрити інформацію про помилковість таких уявлень, оскільки вони є вочевидь нерозумними, неочікуваними, нетиповими.

Отже, якщо особа уклала кредитний договір з банком на суму більш як 4,5 млрд грн та договір поруки без отримання детальної інформації та документів від банку або іншої особи щодо зобов'язань, за якими вона надає поруку, то це свідчить: (а) про відсутність розумної обачливості у діях сторони договору та нереалістичні очікування від правочину або (б) про те, що така інформація все ж таки була надана банком/іншою особою, але особа приховує цей факт від суду, або (в) про те, що особа мала іншу мету та інші мотиви при укладанні таких правочинів, аніж ті, про які вона заявила у позові до відповідача, і на момент укладення договору поруки її взагалі не цікавив склад і вартість активів первісних боржників (забезпечення за проблемними кредитами банку), за яких особа поручилася у договорі поруки.

Господарські суди попередніх інстанцій за результатами дослідження матеріалів справи встановили відсутність у матеріалах доказів на підтвердження того, що договір поруки укладено саме з метою отримання прибутку та дійшли висновку, що позивачем не доведено наявність трьох складових для визнання договору недійсним на підставі статті 230 ЦК України, а саме: умислу у діях відповідача, істотність значення обставин, щодо яких позивача введено в оману та наявність обману.

Таким чином, суд першої інстанції та апеляційний господарський суд, дотримуючись приписів статті 86 ГПК України, повно і об'єктивно дослідили матеріали справи в їх сукупності, дали вірну юридичну оцінку обставинам справи, а їх висновки щодо відсутності підстав для задоволення позову є законними та обґрунтованими.

Постановою КГС ВС залишено без змін постанову Північного апеляційного господарського суду від 03.12.2020 та рішення Господарського суду міста Києва від 10.07.2020.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.03.2021 у справі № 910/18759/19 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95343931>.

9. Щодо обставин визнання недійсним (фіктивним) договору поруки

При застосуванні приписів статті 234 ЦК України у вирішенні питання про те, чи наявні наміри сторін договору поруки щодо створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином, несуттєве, часткове виконання (порівняно з розміром основного зобов'язання) поручителем своїх обов'язків за договором поруки не завжди свідчить про те, що оспорюваний правочин не є фіктивним, цей факт потрібно оцінювати в сукупності з іншими встановленими судами обставинами, на які посилається заінтересована особа

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю "Серединецьке" (далі – ТОВ "Серединецьке") до Товариства з обмеженою відповідальністю "Агротек" (далі – ТОВ "Агротек") та Товариства з обмеженою відповідальністю "Торговий дім "Армада ЛТД" (далі – ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД") про визнання недійсним укладеного відповідачами договору поруки.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

16.03.2015 ТОВ "Серединецьке" (лізингоодержувач) та ТОВ "Агротек" (лізингодавець) уклали договір фінансового лізингу (далі – договір лізингу).

30.03.2018 ТОВ "Агротек" (лізингодавець) та ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД" (поручитель) уклали договір поруки (далі – договір поруки), предметом якого є зобов'язання поручителя перед лізингодавцем в повному обсязі солідарно відповідати за виконання ТОВ "Серединецьке" зобов'язань за договором лізингу.

З огляду на неналежне виконання ТОВ "Серединецьке" умов договору лізингу ТОВ "Агротек" 23.01.2019 вручило ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД" вимогу за договором поруки, відповідно до якої вимагав від поручителя – ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД" не пізніше трьох днів з моменту отримання цієї вимоги сплатити суму заборгованості.

ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД" листом від 24.01.2019 повідомив ТОВ "Агротек", що у зв'язку зі скрутним фінансовим станом не має можливості в повному обсязі виконати умови зазначеної вимоги за договором поруки та зазначило про можливість часткового погашення заборгованості через невизначений строк.

ТОВ "Агротек" звернулося до суду з позовом до ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД" та інших поручителів про солідарне стягнення заборгованості з лізингових платежів, відсотків річних та пені на загальну суму, мотивуючи вимоги неналежним виконанням умов Договору поруки ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД" та неналежним виконанням інших договорів поруки іншими особами, які виступають поручителями з виконання лізингоодержувачем (ТОВ "Серединецьке") зобов'язань за Договором лізингу. За цим позовом було відкрите провадження у справі № 904/421/19.

ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД" сплатило на користь ТОВ "Агротек" 100 грн на виконання оспорюваного договору поруки.

Позовні вимоги ТОВ "Серединецьке" про визнання недійсним договору поруки обґрунтовані фіктивністю оспорюваного договору, який, за твердженням позивача, укладався не з метою настання реальних наслідків, а з метою приховати справжні наміри його сторін – змінити територіальну юрисдикцію (підсудність) пред'явлення позову про стягнення заборгованості за укладеним ТОВ "Серединецьке" (лізингоодержувач) та ТОВ "Агротек" (лізингодавець) договором фінансового лізингу, а також іншими укладеними договорами поруки, на Господарський суд Дніпропетровської області (за місцезнаходженням ТОВ "Торговий дім "Армада ЛТД"). Оспорюваний договір поруки є двостороннім правочином, укладеним без згоди боржника.

Господарський суд Дніпропетровської області рішенням від 19.08.2020, залишеним без змін постановою Центрального апеляційного господарського суду від 21.10.2020, в позові відмовив.

Рішення судів обґрунтовані тим, що позивач не довів обставин, з якими закон пов'язує наявність підстав для визнання фіктивним оспорюваного договору поруки; не довів того, яким чином внаслідок укладення цього договору порушені його права.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Відповідно до статті 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином.

Основними ознаками фіктивного правочину є введення в оману (до або в момент укладення угоди) третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину.

Суд, з'ясовуючи питання щодо фіктивності договору як укладеного всупереч інтересам позивача, має з'ясувати дійсні наміри сторін, тобто чи була мета укладення договору іншою, аніж це впливає зі змісту договору.

Будь-яка господарська операція, дія суб'єкта господарювання повинна мати розумне пояснення мети та мотивів її здійснення. Оскільки договір поруки є безоплатним, тобто не має очевидної економічної мети (за виключенням випадків, коли поручитель бере плату за свої послуги з боржника відповідно до статті 558 ЦК України), то суд при вирішенні питання щодо фіктивності договору має з'ясувати дійсні мотиви, через які особа поручається за боржника перед кредитором і чи є такі мотиви добросовісними.

Укладення поручителем договору з кредитором без відома боржника і без наявності будь-яких відносин з боржником ("невідомий боржнику поручитель") є нетиповою діловою практикою, яка може свідчити про те, що договір поруки укладається з іншою метою, аніж забезпечення виконання боржником основного

зобов'язання. Цей факт може свідчити про недобросовісність таких дій, зокрема на їх спрямування на зміну територіальної юрисдикції (підсудності) спорів, що впливають із основного зобов'язання, чи обхід заборони на відступлення кредитором прав за основним зобов'язанням.

У справі, що розглядається, судами попередніх обставин встановлені обставини, які у сукупності можуть свідчити про укладення сторонами оспорюваного договору без наміру реального виконання договору поруки, тобто про наявність ознак фіктивності правочину.

Суд апеляційної інстанції зазначив, що ТОВ "Торговий дім "Армада" як поручитель частково виконав оспорюваний договір поруки (сплатив 100 грн на користь ТОВ "Агротек"), а ТОВ "Агротек" як кредитор прийняв таке часткове виконання. На думку суду, зазначені обставини свідчать, що обидві сторони оспорюваного договору вчинили певні дії, спрямовані на його фактичне виконання. Отже, якщо хоча б одна зі сторін оспорюваного договору поруки намагалася досягти правового результату, то даний правочин не може визнаватися фіктивним.

У постанові від 03.09.2019 у справі № 904/4567/18 Верховний Суд у застосуванні приписів статі 234 ЦК України у подібних правовідносинах виходив, зокрема, з того, що: у разі, коли на виконання правочину було передано якесь майно, такий правочин не може розцінюватися як фіктивний; фактичне вчинення відповідачами дій на виконання своїх обов'язків за договором поруки спростовує аргументи позивача про відсутність у відповідача наміру взяти на себе обов'язки позивача за основним зобов'язанням та про його укладання сторонами без спрямування на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

З урахуванням викладеного ОП КГС ВС вважає за необхідне уточнити правовий висновок, що міститься у постанові від 03.09.2019 у справі № 904/4567/18, визначивши, що при застосуванні приписів статті 234 ЦК України у вирішенні питання про те, чи наявні наміри сторін договору поруки щодо створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином, несуттєве, часткове виконання (порівняно з розміром основного зобов'язання) поручителем своїх обов'язків за договором поруки не завжди свідчить про те, що оспорюваний правочин не є фіктивним, цей факт потрібно оцінювати у сукупності з іншими встановленими судами обставинами, на які посилається заінтересована особа.

Водночас особа, яка звертається до суду з позовом про визнання недійсним договору (чи його окремих положень), повинна довести конкретні факти порушення її майнових прав або інтересів, а саме: має довести, що її права та законні інтереси як заінтересованої особи безпосередньо порушені оспорюваним договором і в результаті

визнання його (чи його окремих положень) недійсним майнові права заінтересованої особи буде захищено та відновлено.

ОП КГС ВС звернула увагу на те, що ТОВ "Серединецьке" у розглядуваній справі неодноразово стверджувало, що оспорюваний договір поруки укладений з метою зміни територіальної юрисдикції (підсудності) і саме в цьому вбачав порушення своїх інтересів. Таким чином, йдеться про те, що позивач вимагає визнання недійсним оспорюваного договору поруки для захисту свого процесуального інтересу, а не цивільно-правового.

Недійсність договору як приватно-правова категорія повинна не допускати або прискіпати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. Ініціювання спору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим.

Ураховуючи викладене, ОП КГС ВС дотримується висновку, що ТОВ "Серединецьке" не довело наявність цивільно-правового інтересу у визнанні недійсним оспорюваного договору поруки.

Постановою ОП КГС ВС залишено без змін постанову Центрального апеляційного господарського суду від 21.10.2020 та рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 19.08.2020.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 19.02.2021 у справі № 904/2979/20 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95170149>.

10. Щодо стягнення винагороди за користування кредитом, яку боржник зобов'язався сплатити кредитору за умовами кредитного договору

Незгода позичальника з умовою договору про нарахування та сплату винагороди на стадії виконання, за відсутності зауважень щодо змісту та умов договору під час його укладення та підписання додаткових угод до договору, не є підставою для визначення умов договору такими, що не підлягають виконанню під час вирішення спору про стягнення заборгованості за цим договором

ОП КГС ВС розглянула справу за первісним позовом Акціонерного товариства Комерційний банк "ПриватБанк" (далі – АТ КБ "ПриватБанк") до Товариства з обмеженою відповідальністю "Сентоза ЛТД" (далі – ТОВ "Сентоза ЛТД") про стягнення винагороди за користування кредитом, за зустрічним позовом ТОВ "Сентоза ЛТД" до АТ КБ "ПриватБанк" про визнання недійсними окремих пунктів кредитного договору.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Між АТ КБ "ПриватБанк" та ТОВ "Сентоза ЛТД" укладений договір про надання кредиту у вигляді відновлюваної кредитної лінії від 05.09.2009 (далі – кредитний договір).

За користування кредитом позичальник сплачує відсотки в розмірі 14 % річних згідно з п.А.6 кредитного договору, та відповідно до п. А.7 цього договору в розмірі 56 % річних від суми залишку непогашеної заборгованості у разі порушення позичальником будь-якого зобов'язання по погашенню кредиту.

У пункті А.10 кредитного договору сторони передбачили, що позичальник сплачує банку винагороду за користування кредитом за встановленою формулою.

В подальшому між сторонами було укладено ряд додаткових угод до кредитного договору № 4С09021И від 05.01.2009, якими сторонами змінювались строки повернення кредиту, розмір процентної ставки, ліміт кредитування, формулу розрахунку винагороди, передбачену п. А.10 кредитного договору. 24.12.2014 ТОВ "Сентоза ЛТД" здійснило дострокове повернення кредитних коштів, а також сплатило відсотки за користування кредитом, у зв'язку з чим у нього виник обов'язок сплатити винагороду за користування кредитом у розмірі, встановлену у кредитному договорі.

Первісний позов обґрунтований порушенням ТОВ "Сентоза ЛТД" своїх зобов'язань за кредитним договором щодо сплати винагороди за користування кредитом.

Рішенням Господарського суду Дніпропетровської області від 29.10.2019, залишеним без змін постановою Центрального апеляційного господарського суду від 18.02.2020, у задоволенні первісного та зустрічного позовів відмовлено у повному обсязі.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Згідно зі статтею 638 ЦК України договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Відповідно до статті 1054 Цивільного кодексу України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові

кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

Тобто кредитний договір є окремим видом цивільно-правових договорів, який визначає взаємні зобов'язання і відповідальність між комерційним банком і клієнтом з метою одержання останнім кредиту. Кредитний договір є консенсуальним, оплатним та двостороннім. Предметом кредитного договору є грошові кошти (кредит) в будь-якій валюті. Кредитний договір вважається укладеним з моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами договору.

Правовідносини з надання кредиту за своєю правовою природою є договірними правовідносинами, регулюються самостійно сторонами шляхом укладення договору.

На кожну із сторін, яка підписує договір, покладається обов'язок узгодження всіх спірних питань, які виникають під час укладення договору, до моменту його підписання, та самостійного аналізу можливих негативних наслідків при підписанні такого договору, а також кожна сторона не позбавлена права відмовитись від підписання договору, якщо його умови чи частина суперечить інтересам сторони або нормам чинного законодавства.

ОП КГС ВС зауважила, що ТОВ "Сентоза ЛТД" шляхом підписання додаткових угод до кредитного договору, зокрема від 21.08.2014, якою уточнювалась формула визначення розміру винагороди за користування кредитом, неодноразово свідомо вчиняло дії щодо схвалення окремих пунктів договору, відповідно до яких позичальник зобов'язався сплатити банку винагороду відповідно до цього договору.

Відповідач заперечень щодо викладених у пункті А.10 договору умов щодо сплати винагороди за встановленою формулою ні під час укладення договору, ні під час підписання додаткової угоди від 21.08.2014, якою змінювалась формула розрахунку винагороди, не висловлював, питання про зміну умов договору не порушував.

Сторони погодили умови договору щодо сплати винагороди та встановили відповідні зобов'язання з урахуванням загальних принципів цивільного законодавства.

Згідно з положеннями статті 526 ЦК України, статтями 193, 198 ГК України зобов'язання повинні виконуватись належним чином і у встановлений строк відповідно до умов і порядку укладеного між сторонами договору та згідно з вимогами закону, а за відсутності таких умов та вимог – відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Договір є обов'язковим для виконання сторонами (стаття 629 ЦК України), а в силу приписів статті 204 ЦК України правомірність правочину презюмується.

Місцевим господарським судом відмовлено у задоволенні зустрічних позовних вимог Товариства з обмеженою відповідальністю «Сентоза ЛТД» до Акціонерного товариства Комерційний банк «Приватбанк» про визнання недійсними окремих пунктів кредитного договору № 4С09021И від 05.01.2009 у справі № 904/2073/19, рішення суду першої інстанції в частині зустрічних позовних вимог не оскаржено.

ОП КГС ВС зазначила, що незгода позичальника з умовою договору про нарахування та сплату винагороди на стадії виконання, за відсутності зауважень щодо змісту та умов договору під час його укладення та підписання додаткових угод до договору, не є підставою для визначення умов договору такими, що не підлягають

виконанню під час вирішення спору про стягнення заборгованості за цим договором, оскільки суперечать принципам цивільного законодавства, а тому висновки судів першої та апеляційної інстанцій в цій частині є помилковими.

Оскільки умови кредитного договору, за якими позичальник сплачує банку винагороду за користування кредитом за встановленою формулою (пункт А.10 кредитного договору) на час постановлення судами рішень у цій справі є чинними, у судів попередніх інстанцій були відсутні правові підстави для відмови в задоволенні позовних вимог банку про стягнення з ТОВ "Сентоза ЛТД" винагороди за користування кредитом.

Нерозуміння природи договору, складність розрахунку не звільняє сторони від обов'язку його виконання.

Підписавши кредитний договір та додаткові угоди до нього, позичальник надав свою згоду на сплату усіх зазначених у них платежів (процентів та винагороди), які були визначені за взаємною згодою сторін, та недійсними не визнані.

ОП КГС ВС зауважила, що здійснений розрахунок розміру винагороди не викликає сумніву, та не перевищує розрахунку, проведеного відповідачем, який зазначений ним у відзиві на позовну заяву, що, в свою чергу, спростовує доводи позичальника про складність розрахунку винагороди, передбаченої умовами договору.

Ураховуючи викладене, ОП КГС ВС скасувала постанову Центрального апеляційного господарського суду від 18.02.2020 та рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 29.10.2019 в частині відмови у задоволенні первісного позову та ухвалила в цій частині нове рішення про задоволення первісного позову.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 19.03.2021 у справі № 904/2073/19 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/96342395>.

11. Щодо заміни боржника у виконавчому провадженні за наявності обставин зміни власника предмета іпотеки

При набутті права власності на об'єкт іпотеки відбувається заміна іпотекодавця у правовідносинах на підставі статті 23 Закону України "Про іпотеку" і, відповідно, є підстави для заміни сторони у виконавчому провадженні

КГС ВС розглянув справу за позовом Публічного акціонерного товариства "Райффайзен Банк Аваль" в особі Львівської обласної дирекції (далі – ПАТ "Райффайзен Банк Аваль") до Товариства з обмеженою відповідальністю "Агро-Ковчег" (далі – ТОВ "Агро-Ковчег"), третя особа – ОСОБА_2 про звернення стягнення на предмет іпотеки.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Господарським судом Чернівецької області прийнято рішення від 27.08.2019, відповідно до якого звернуто стягнення на предмет іпотеки шляхом продажу з прилюдних торгів нежитлової будівлі АДРЕСА_1, що належить ТОВ "Агро-Ковчег", для погашення заборгованості. 23.09.2019 видано наказ на виконання вказаного рішення.

02.06.2020 ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" звернулося до суду із заявою про заміну сторони його правонаступником, в якій просило замінити сторону за зазначеним наказом, а саме: первісного боржника ТОВ "Агро-Ковчег" на правонаступника боржника – ОСОБУ_1.

Заява мотивована тим, що постановою приватного виконавця від 11.10.2019 повернуто виконавчий документ стягувачу, оскільки власником нежитлової будівлі за адресою: АДРЕСА_1, є ОСОБА_1 відповідно до договору купівлі-продажу нерухомого майна.

Ухвалою Господарського суду Чернівецької області від 20.07.2020 відмовлено у задоволенні заяви позивача про заміну сторони його правонаступником.

Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що ОСОБА_1 є фізичною особою, вона не є стороною правочину, укладеного для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи-підприємці, а тому ОСОБА_1 не може бути відповідачем у даній справі через порушення суб'єктної юрисдикції господарських судів. При цьому перебування судового рішення господарського суду на стадії виконання не дає підстав для зміни суб'єктної юрисдикції господарських судів.

Постановою Західного апеляційного господарського суду від 18.11.2020 скасовано ухвалу Господарського суду Чернівецької області від 20.07.2020. Заяву ПАТ "Райффайзен Банк Аваль" про заміну сторони його правонаступником задоволено. Замінено боржника ТОВ "Агро-Ковчег" на ОСОБУ_1 .

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Питання процесуального правонаступництва регламентовані частиною першою статті 52 Господарського процесуального кодексу України, згідно з якою у разі смерті або оголошення фізичної особи померлою, припинення юридичної особи шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення), заміни кредитора чи боржника в зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник

спір, суд залучає до участі у справі правонаступника відповідного учасника справи на будь-якій стадії судового процесу.

Під час виконавчого провадження заміна сторони виконавчого провадження відбувається на підставі частин першої-третьої, п'ятої статті 334 ГПК України: у разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження суд замінює таку сторону її правонаступником.

Процесуальне правонаступництво є похідним від матеріального та впливає з юридичних фактів правонаступництва (заміни сторони у матеріальному правовідношенні її правонаступником). У зв'язку з цим для вирішення судом питання про процесуальну заміну сторони у справі необхідна наявність відповідних первинних документів, які підтверджують факт вибуття особи з матеріального правовідношення та перехід її прав та обов'язків до іншої особи – правонаступника.

Отже, процесуальне правонаступництво, передбачене статтею 52 ГПК України, – це перехід процесуальних прав та обов'язків сторони у справі до іншої особи у зв'язку з вибуттям особи у спірному матеріальному правовідношенні.

Відповідно до статті 15 Закону України "Про виконавче провадження" <...> У разі вибуття однієї із сторін виконавець за заявою сторони, а також заінтересована особа мають право звернутися до суду із заявою про заміну сторони її правонаступником. Для правонаступника усі дії, вчинені до його вступу у виконавче провадження, є обов'язковими тією мірою, якою вони були б обов'язковими для сторони, яку правонаступник замінив.

Примусове звернення стягнення на предмет іпотеки здійснюється виконавцем з урахуванням положень Закону України "Про іпотеку" (частина 7 статті 51 Закону України "Про виконавче провадження").

Перехід права власності на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи регулюється статтею 23 Закону України "Про іпотеку", якою передбачено, що у разі переходу права власності на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою.

Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця, має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки.

Таким чином, іпотека залишається дійсною незалежно від зміни власника майна.

Тобто при набутті права власності на об'єкт іпотеки відбувається заміна іпотекодавця у правовідносинах і, відповідно, є підстави для заміни сторони у виконавчому провадженні.

У цій справі встановлено, що після прийняття рішення Господарського суду Чернівецької області від 27.08.2019 про звернення стягнення на нежитлову будівлю АДРЕСА_1, вказаний предмет іпотеки вибув з власності первісного боржника у справі – ТОВ "Агро-Ковчег" на підставі договору купівлі-продажу нерухомого майна, укладеного з ОСОБОЮ_1.

У цьому випадку відбулось правонаступництво від первісного боржника до наступного власника предмета іпотеки в силу вимог статті 23 Закону України "Про іпотеку".

Ураховуючи викладене, КГС ВС погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що на підставі статті 23 Закону України "Про іпотеку" до ОСОБИ_1 перейшли всі права та обов'язки іпотекодавця (ТОВ "Агро-Ковчег") за договором іпотеки від 28.10.2005 у тому обсязі й на тих умовах, на яких вони належали ТОВ "Агро-Ковчег" на момент укладення цього договору, зокрема і права й обов'язки боржника у виконавчому провадженні з примусового виконання рішення суду про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Постановою КГС ВС залишено без змін постанову Західного апеляційного господарського суду від 18.11.2020.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 15.03.2021 у справі № 926/3371/17 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95502257>.

12. Щодо подання заяви про заміну стягувача після спливу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання

Подання заяви про заміну стягувача його правонаступником після спливу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, що не був поновлений судом, виключає можливість задоволення такої заяви

КГС ВС розглянув справу за позовом Публічного акціонерного товариства "Радикал Банк" (далі – ПАТ "Радикал Банк") в особі уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на ліквідацію ПАТ "Радикал Банк" до Товариства з обмеженою відповідальністю "Лізингова компанія "Фаворит" (далі – ТОВ "Лізингова компанія "Фаворит") про стягнення заборгованості за кредитним договором.

ОБСТАВИНИ СПРАВИ

Рішенням Господарського суду міста Києва від 15.05.2017 позов задоволено частково. На виконання зазначеного рішення видано наказ від 31.05.2017.

07.09.2020 до Господарського суду міста Києва із заявою про заміну сторони виконавчого провадження та поновлення строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання звернулась ОСОБА_1.

Заява була обґрунтована тим, що за угодою про відступлення права вимоги заявник змінив первісного кредитора (ПАТ "Радикал Банк") у зобов'язанні за кредитним договором, в силу чого та відповідно до статей 512, 514 ЦК України, статті 334 ГПК України для виконання судового рішення необхідна заміна стягувача його правонаступником.

ОСОБА_1 стверджувала, що не була обізнана про наявність судового провадження у справі, вказуючи на те, що про судовий спір та виданий судом наказ дізналася лише після ознайомлення з матеріалами справи 28.08.2020.

Ухвалою Господарського суду міста Києва від 29.10.2020 відмовлено ОСОБИ_1 у задоволенні вказаної заяви.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 13.01.2021 зазначену ухвалу в частині відмови у задоволенні заяви ОСОБИ_1 залишено без змін, проте змінено її мотивувальну частину.

За висновками апеляційного суду ОСОБА_1 не довела наявності поважних причин пропуску строку пред'явлення виконавчого документа до виконання. Заміна стягувача є неможливою, якщо заява про правонаступництво подана після спливу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, який не був поновлений судом.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Перевіряючи наявність підстав для здійснення заміни сторони (стягувача) виконавчого провадження, КГС ВС виходив, зокрема, з такого.

Ураховуючи положення статей 52, 334 ГПК України, статті 15 Закону України "Про виконавче провадження", особа, на користь якої видано виконавчий документ, набуває статусу стягувача з моменту видачі такого виконавчого документа, а не з моменту відкриття виконавчого провадження. Водночас заміна стягувача у виконавчому документі іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за

правочином (відступлення права вимоги) допускається на будь-якій стадії судового процесу, в тому числі до відкриття виконавчого провадження.

КГС ВС звернув увагу, на те що відповідно до статті 52 ГПК України, яка визначає загальні положення процесуального правонаступництва, заміна учасника справи його правонаступником допускається не будь-коли (тобто протягом невизначеного терміну), а лише на стадіях судового процесу. Тобто таке право не є абсолютним і обмежено часовими рамками певних стадій судового процесу.

Стадія виконавчого провадження як завершальна стадії судового процесу має встановлені законом строкові межі. Зокрема, така стадія починається після видачі виконавчого документа стягувачу та закінчується фактичним виконанням судового рішення або зі спливом строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, оскільки якщо цей строк пропущено, виконавчий документ повертається стягувачу органом державної виконавчої служби, приватним виконавцем без прийняття до виконання (пункт 2 частини 4 статті 4 Закону України "Про виконавче провадження"). Тобто за межами цього строку виконавчі дії не вчиняються, а строк виконавчого провадження як завершальної стадії судового процесу спливає одночасно зі строком пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Заміна сторони виконавчого провадження протягом необмеженого строку, незалежно від того чи закінчився встановлений строк пред'явлення до виконання наказу, означатиме, що стягувач після спливу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, який не був поновлений судом, матиме можливість "штучно" збільшити цей строк на невизначений термін шляхом відступлення права вимоги іншим особам, таким чином уникнувши законодавчої вимоги щодо строку, що вже безпосередньо впливає на права та інтереси боржника, який не може бути у невизначеному стані протягом тривалого строку. Такі дії можуть порушити принцип правової визначеності, який є одним з основоположних аспектів верховенства права.

З огляду на встановлені у справі обставини щодо спливу строку для пред'явлення наказу господарського суду до виконання, КГС ВС погодився з висновками апеляційного суду стосовно того, що подання заяви про заміну стягувача його правонаступником після спливу строку пред'явлення виконавчого документа до виконання, що не був поновлений судом, виключає можливість задоволення такої заяви.

Постановою КГС ВС залишено без змін постанову Північного апеляційного господарського суду від 13.01.2021.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 11.03.2021 у справі №910/2954/17 можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/95502222>.

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна судова практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2021 року / упоряд. суддя-секретар судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Дроботова Т. Б., правове управління (ІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. – Київ, 2021. 41 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua